

навчально-пізнавальної діяльності. Від учителя залежить, яким буде його урок; зміст уроку, засоби і форми навчання.

Список використаних джерел

1. Гін А. Безкровна атака: Технологія проведення навчального мозкового штурму: [Цікава і проста форма навчальної діяльності] // Завуч (Перше вересня). 2000. №8. С.7–11.
2. Конаржевский Ю.А. Анализ урока. – Москва : Центр «Педагогический поиск», 2000. 336 с.
3. Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. 2002. № 5–6. С.7–10.
4. Нестандартні підходи до вивчення української мови і літератури [Електронний ресурс]// Режим доступу: <https://works.doklad.ru/view/1zJfrEeFExc.html>. 2–4 с.
5. Ніколаєва С.Ю., Шерстюк О.М. Методика викладання іноземної мови у середніх навчальних закладах. Київ. Ленвіт. 2001.
6. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ, 2004. 192 с.
7. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ : Наук. думка, 2000. 680 с.

Ольга Безпалько

студентка I курсу СВО магістра

факультету філології й журналістики

імені Михайла Стельмаха

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

(Наук. керівн. – д. філол. н., проф. Іваницька Н.Л.)

ДІЄСЛОВО В АСПЕКТІ ЙОГО ДЕНОТАТИВНОГО ВИВЧЕННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ МЕТОДИЧНИХ ПОШУКІВ

Питання взаємодії лексики та синтаксису сьогодні має чимало невіршених проблем. У ХХІ столітті вони часто вирішуються в контексті

семантико-синтаксичних класів слів, а також у плані вивчення й визначення законів лексичного наповнення синтаксичних конструкцій, сполучуваності слів на основі лексикального наповнення. А тому актуальність нашої розвідки зумовлена тим, що до комплексного, так званого двобічного (або ж, іншими словами, білатерального), зіставного аналізу поки що не залучено вповні синтагматику української дієслівної системи. Зокрема, йдеться про такі параметри, застосовувані до різноманітних категорій слів, як «автосемантизм» та «синсемантизм». І саме пропонована стаття, на наше переконання, репрезентує проблему, окреслену в науковій літературі, як один із можливих варіантів розгляду аспектів міжмовних співвідношень поміж дієслівною синтагматикою [3, с. 5].

Отже, тема нашої розвідки «Дієслово в аспекті його денотативного вивчення крізь призму методичних пошуків». При цьому мета статті – установити синтагматичні корелятивні співвідношення дієслівних систем української мови за такими двома параметрами: «інформаційно достатні слова» та «інформативно недостатні дієслова», що дає підстави нам виокремити дієслівні явища з опертям на наукові знання про автосемантизм і синсемантизм, часткову інформативність повнозначних слів.

Глибокі контрактивні, зіставні наукові дослідження в сучасному мовознавстві є, беззаперечно, вельми перспективними, вартісними науково, оскільки передбачають встановлення подібностей та відмінностей між певними мовними елементами і категоріями, підсистемами й системами та структурами, навіть мовами. На цьому акцентували увагу такі знані науковці в галузі лінгвістики, як: Кочерган М.П., Денисова С.П., Гак В.Г., Жлуктенко Ю.О., Корольова А.В., Левицький В.М., Каліущенко В.Д., Корунець І.В., Манакін А. Е. та ін.) [6]. Нагадаємо тут про значні здобутки вітчизняних науковців у теоретичній інтерпретації такої ємкої частини мови як дієслово в межах його ж таки внутрішньомовного опису, як і, до слова, між мовами (до цього питання зверталися Городенська К.Г., Загнітко А.П., Русанівський В.М., Іваницька Н.Л., Басиров Ш.Р., Леута О.І., Шведова Н.Ю.,)

[6]. Однак є чимале коло проблемних запитань, зосібна пов'язаних із контрастивним дослідженням дієслівних структур і систем, що залишається актуальним для дискурсів. На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки окреслені дослідження потребують поглиблення, пояснення нових нюансів, адже наша мова постійно розвивається й контактує з іншими розвиненими мовами.

Об'єктом нашого дослідження є аналіз і зіставлення дієслівних словоназв назв, адже лінгвісти визнають дієслово однією з центральних, ключових самостійних частин мови, хоча б із огляду на його «семантичні функції, морфологічні категорії та синтаксичне вживання» [3, с. 217]. Предмет дослідження – інформативно достатні дієслова української мови та інформативно недостатні українські дієслова як форманти групи автосемантичних і синсемантичних дієслів.

Найперше зауважимо, що вчення про автосемантизм і синсемантизм має здобутки в лінгвославістиці та в лінгвогерманістиці, що було й залишається предметом зіставлень й дало нам чимало зауваг для розвитку спостережень за дієсловом. Це знання створило для нас ситуацію достатніх умов для білатерального зіставлення дієслівних систем і структур української мови для встановлення корелятивних і некорелятивних співвідношень у полі синтагматичних параметрів, які можливо виявити саме в спільності та в відмінності конкретних явищ, у специфічності класів дієслова як повнозначної частини мови. Отже, нас цікавить автосемантичні та синсемантичні явища в граматиці, у процесуальності, із виокремленням в межах дієслова інформативно достатніх і недостатніх одиниць [2, с. 48].

Нині можливо класифікувати повнозначні слова в аспекті характеристики денотативних, але з урахуванням їхнього функціонування у словосполученнях чи в реченнях. Оскільки повнозначні слова номінують взаємопов'язані денотати, то переважно мають членований характер. Наголосимо тут на тому, що такий термін як «розчленований денотат»

вважається умовним, бо розчленованість фундаментується на взаємозв'язку явищ і процесів, а також на єдності й на взаємозалежності предметів та дій.

Найефективніше сьогодні відтворюють денотативність як природу повнозначних слів сучасні теорії під загальною назвою – теорії «автосемантизму – синсемантизму»; застосовувані для повнозначних слів, вони ґрунтуються на їхніх можливостях сполучуваності, на здатності власним фонемним складом іменувати різноманітні денотати [5, с. 10].

Наведемо приклади імітації денотативності: порівняємо, як, до прикладу, дієслово недоконаного виду «світити» (*«Сонце світить, та не гріє...»* (Тарас Шевченко)) і дієслово доконаного виду «прийняти» (*Прийми мою понівечену душу...»* (Ліна Костенко) засвідчують, що, за умов повнозначності, ці дієслова у різний спосіб називають дію, тобто процесуальні денотати. У першому прикладі дієслово «світи» своєю структурою іменує процесуальний денотат, а для називання процесуального денотата в другій поетичній ілюстрації дієслівна лексема «прийми» виявляє себе в обов'язковому «супроводі», залежними словами в знахідному відмінку (прийми що? прийми кого?). Можемо спостерігати, що денотативна неоднорідність явищ сполучуваності слів за певними граматичними та лексичними ознаками призводить до суттєвої відмінності у мовній експлікації [5, с. 12]. Ми зумисно взяли для ілюстрацій вірші геніальних українських поетів, творчість яких вивчається у школі, аби можна було застосовувати ці ілюстрації для мовних уроків із вивчення дієслова.

Тут помітно, що дієслово «світить» відтворило закладений у ньому автологічний, символічний зміст, адже для реалізації значення такому дієслову непотрібні васальні компоненти, А дієслову «прийми» вельми потрібен відповідний словесний ряд, контекст – а саме залежні від цього дієслова повнозначні слова, що перебувають у певних граматичних формах [4]. Саме така ознака повнозначних слів, що зумовлена їхніми денотатами, котрі виявляють себе на межі двох функціональних розділів мовознавства – лексикології та граматики, дає нам вагомі підстави стверджувати про

прогресивну методу – проводити розподіл у внутрішній структурі частин мови, як у сукупності повнозначних слів, до того ж за семантико-граматичними властивостями цих слів, що ми й продемонстрували.

Можемо з упевненістю стверджувати, що однією з найвиразніших в сучасній українській літературній мові є мовна розчленованість процесуальних денотатів, що її виявляють саме підрядні словосполучення із опорним, головним словом, у ролі якого виступає дієслово з релятивною семантикою: аналізувати текст, підбадьорити побратима, поводитися невпевнено, належати Україні, передбачати дощ, згадати подію, підсумовувати здійснене, повірити в долю тощо. У таких та подібних словосполученнях утворюються семантичні єдності повнозначних слів, що номінують процесуальні денотати [1, с. 48].

Процесуальний денотат, що номінований дієсловом у семантичних єдностях, є, так би мовити, «відкритим», зорієнтованим на предметний денотат у двочлених чи, іншими словами, двокомпонентних семантичних єдностях (зорієнтуватися в чому? знатися на чому?), чи зорієнтованим на предметний денотат у трикомпонентних семантичних єдностях (подобатися кому? чим? наповнювати що? чим?). В окреслених і в подібних випадках у структурі словесних номінацій денотатів простежується доволі чіткий зв'язок предметних денотатів із процесуальними денотатами, чим, очевидно, й може бути пояснюваною їхня природна нероздільна зумовленість.

Пожвавлений інтерес нині викликають ті явища номінації із своєрідним розчленованим процесуальним денотатом, у мовному вираженні яких беруть участь первинні релятивні дієслова із невияскравленою об'єктною позицією [2, с.65]. Аби це ілюструвати, візьмемо за приклад народне прислів'я, яке використав Олесь Гончар: «Не будь солодким, бо розлижуть, не будь гірким, бо розплюють». У висловлюванні не вказано безпосередньо, кого саме розлижуть, як і кого саме розплюють. Таке й подібні явища, що з'являються в синтаксисі, називають «компресією» або ж «семантичним стягненням» чи «стисненням тексту до певного мінімуму [4], рівнозначного за

інформаційною цінністю розгорнутому варіанту». Вважаємо, що саме це висловлювання буде також вельми доречно демонструвати учням-старшокласникам, оскільки вони вивчають прозу Олеся Гончара на уроках української літератури.

Особливо виразно подібні явища простежується в реченнях із різноманітними інфінітивними формами дієслова: «Тому роду не буде переводу, де браття милують згоду»; цей приклад із новели «Подвійне коло» Юрія Яновського демонструє модель запитання – не буде чого саме? Чи не найпромовистішими прикладами будуть рядки з поезії Ліни Костенко («Життя іде і все без коректур...»):

*Але не бійся прикрого рядка.
Прозрінь не бійся, бо вони як ліки.
Не бійся правди, хоч яка гірка,
не бійся смутків, хоч вони як ріки.
Людині бійся душу ошукать,
бо в цьому схибиш – то уже навіки.*

Номіновані в такий спосіб процесуальні денотати сприймаються як певні узагальнені, універсальні дії з відсутністю конкретики, а також акціональної спрямованості дії.

Отже, вивчення повнозначних слів, на прикладі дієслів, у їх проекції на певні денотати дозволяє розкривати внутрішні особливості й закономірності семантики та структури повнозначності слова, а відтак суттєво поглиблює вчення про його знакову природу, що й потрібно було довести.

Список використаних джерел

1. Іваницька Н.Л. Повнозначне слово в його проекції на денотат / Н.Л. Іваницька // Українська мова. – 2006. №3, С. 48–57.
2. Іваницька Н.Л. Повнозначне слово в синтаксисі: традиція й оновлені теорії / Н.Л.Іваницька // Граматики слов'янських мов: основи типології і характерології. Grammar of Slavonic Languages: foundation and characterology.

Тематичний блок: Матеріали XV Міжнародного з'їзду славістів (20.08 – 27.08.2013 р., Мінськ, Республіка Білорусь). Київ, 2013. С. 65–68.

3. Іваницька Н.Л. Семантичні єдності повнозначних слів. Синтагматика українського дієслова і синтаксичний аналітизм : [монографія]. Вінниця, 2012. 180 с.

4. Кулібаба С.О. Повнозначне слово в денотативному аспекті його вивчення / Електронний режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25031/1/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%B1%D0%B0%D0%B1%D0%B0%20%D0%A1.%D0%9E.pdf>

5. Прокопенко І.М. Синтаксичні функції синсемантичних дієслів : автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2005. 18 с.

6. Українська мова: Енциклопедія. Редакційна колегія. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с. Електронний режим доступу : <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>

Юлія Габаль

*студентка IV курсу СВО бакалавра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – д. філол. н., проф. Завальнюк І.Я.)*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА СКЛАДНИХ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ РЕЧЕНЬ ВІДКРИТОЇ СТРУКТУРИ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Питання безсполучникового складного речення, зокрема його місця в системі мови, тривалий час залишається відкритим та неоднозначним у трактуванні, попри численні розвідки мовознавців. Проблему безсполучникового складного речення досліджували такі вчені, як В. А. Белошапкова, А. А. Бронська, В. В. Виноградов, І. Р. Вихованець,